

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR ‘QUV MOTIVATSIYASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Babajanova Gulmira Muratbayevna

Ilmiy tadqiqotchi

Annotatsiya

Ushbu tezisda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning motivatsion sohasining rivojlanganlik holati, o'quv motivlarining xususiyatlari haqida nazariy-tahliliy ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: motiv, o'quv jarayoni, o'quv motivi, ta'lim, maktab.

Bola birinchi sinfga kirganida, uning motivatsion sohasi hali ham uning faoliyatini yangi bilimlarni olishga, harakatning umumiy usullarini o'zlashtirishga yo'naltiradigan motivlarga ega emas. *“Menga chiroyli forma, daftar, qalam va ruchkalar sotib olib berishadi”, “Maktabda o'rtoqlarim ko'p bo'adi va men ular bilan mazza qilib o'ynayman”, “Maktabda uxlatishmaydi* Bunday motivlarni bolalarga odatda ota-onalar singdiradilar. Maktabning tashqi ramzlari, shubhasiz bolalarni juda qiziqtiradi, lekin bu maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun asosiy sabab bo'la olmaydi. Ota-onalar, pedagog, tarbiyachilar tomonidan bolalarga bilish, o'rganish motivlarini singdirilishi maktabda muvaffaqiyatli o'qish omili bo'lib xizmat qila oladi. "Men otamga o'xshagan bo'lishim uchun o'qishim kerak", "Yozishni juda yaxshi ko'raman", "O'qishni o'rganaman", "Maktabda qiyin misollarni yechishni o'rganaman bunday motivlar to'g'ri motivatsion tayyorgarlikka misol bo'la oladi. [1. 171 b]

Kichik maktab davrining oxirlariga kelib o'quvchilarda o'quv-bilish motivlari, ya'ni faqat yangi bilimlamigina emas, hatto umumiy qonuniyatlarini emas, balki yangi bilimlarni topishning aynan biron bir yo'llarini egallashga qiziqish shakllantirilgan bo'lishi lozim. Ushbu motivlarning shakllantirilishi kichik maktab yoshidagi bolalarning o'rta maktabga tayyorgarligining zaruriy jihati hisoblanadi

Boshlang'ich maktab yoshida o'rganish motivatsiyasi bir necha yo'nalishda rivojlanadi:

- *keng kognitiv motivlar*: bilimga qiziqish (bilimni egallash usullariga qiziqish);
- *o'z-o'zini tarbiyalash motivlari*: qo'shimcha bilim manbalariga qiziqish;
- *keng ijtimoiy motivlar* o'rganishning ijtimoiy ahamiyatini umumiy bir bo'linmasdan tushunishdan o'rganish zarurati sabablarini chuqurroq anglashgacha rivojlanadi;
- *Tor ijtimoiy motivlar* bolaning, asosan, o'qituvchining roziligini olish istagi bilan ifodalanadi.

Kichik maktab o'quvchisi o'qituvchidan keladigan maqsadlarni tushunish va qabul qilishni o'rganadi, ko'rsatmalarga muvofiq harakatlarni bajaradi. Kichik maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatini to'g'ri tashkil etish bilan mustaqil ravishda maqsad qo'yish qobiliyatiga asos yaratish mumkin. Maqsadni o'z imkoniyatlari bilan bog'lash qobiliyati rivojlana boshlaydi.

Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolalik davrining oxiriga kelib, bolada maktabda o'qish uchun etarlicha kuchli motivatsiya paydo bo'ladi. Psixologlar (L. I. Bojovich, L. S. Slavina va boshqalar) ushbu yangi shaxsiy shakllanishni "maktab o'quvchisining ichki pozitsiyasi" deb belgilaydilar. Bu bolaning maktabga borishi (maktab formasi, maktab sumkasi kiyish), yangi o'quv faoliyati bilan shug'ullanishi va atrofida orasida yangi o'rin egallashidan iborat. Psixologlarning ta'kidlashicha, maktabgacha va maktab bolalik davrida bolaning o'zi birinchi navbatda uning ob'ektiv pozitsiyasi va ichki pozitsiyasi o'rtasidagi tafovutni sezadi. Bu keng ehtiyoj maktabga sub'ektiv tayyorgarlik deb ataladigan narsani shakllantiradi. Shu bilan birga, maktabga ob'ektiv tayyorgarlik - bolaning maktabga kelgan bilim va ko'nikmalar darajasi ham mavjud.

Boshlang'ich sinf o'quvchisini o'rganish motivatsiyasining ijobiy va salbiy tomonlarini ajratib ko'rsatamiz.

-Motivatsiyaning qulay xususiyatlari sifatida quyidagilar qayd etilgan : bolaning maktabga umumiy ijobiy munosabati, uning qiziqishlarining kengligi va

qiziquvchanligi. Kichik maktab o'quvchilarining qiziqishlarining kengligi, ular hatto o'rta maktab dasturiga kiritilmagan atrofdagi hayotning ko'plab hodisalariga qiziqishlarida namoyon bo'ladi. Qiziqish - bu kichik maktab o'quvchilarining keng aqliy faoliyatining namoyon bo'lish shakli. Kichik maktab o'quvchilarining o'z-o'zidan, ochiqchasiga, ishonchliligi, ularning o'qituvchining shubhasiz obro'siga ishonishi va uning har qanday topshirig'ini bajarishga tayyorligi bu yoshda burch, mas'uliyat, Vatanga foydali bo'lish uchun o'qish zarurligini anglashning keng ijtimoiy motivlarini mustahkamlash uchun qulay shartdir.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning motivatsiyasi ham o'rganishga to'sqinlik qiladigan *bir qator salbiy xususiyatlarga* ega. Shunday qilib, yosh talabalarning qiziqishlari:

- etarlicha samarali emas, chunki ular uzoq vaqt davomida ta'lim faoliyatini mustaqil ravishda qo'llab-quvvatlamaydilar;
- beqaror, tez qoniqadi va o'qituvchining yordamisiz yo'qolishi va yangilanmasligi mumkin (talaba tez-tez o'quv material va topshiriqlaridan tez zerikib qoladi);
- o'quvchining ma'lum bir mavzuda nimani va nima uchun yoqtirishini nomlay olmasligida namoyon bo'ladigan kam xabardorlik;
- zaif umumlashtirilgan, ya'ni ular tashqi xususiyatlari bilan birlashtirilgan bir yoki bir nechta o'quv fanlarini qamrab oladi;
- o'quvchining yo'nalishini o'quv faoliyati usullariga emas, balki ko'proq o'rganish natijasiga yo'naltirish;
- boshlang'ich maktabning oxiriga kelib, ba'zan o'quv ishidagi qiyinchiliklarni engishga qiziqish yo'q (bu ko'pincha o'qituvchilarning o'zlari tomonidan bilvosita rag'batlantiriladi, chunki baho birinchi navbatda natijani baholaydi, muvaffaqiyatsizlikka olib keladigan qiyinchiliklarni engish istagi emas). [2.]

Bu xususiyatlarning barchasi o'rganishga yuzaki, ba'zi hollarda etarli darajada qiziqishning yo'qligiga olib keladi, ba'zida maktabga rasmiy va beparvo munosabat deb ataladi.

Kognitiv motivlar quyidagicha o'zgaradi: kichik maktab o'quvchilari individual faktlarga qiziqishdan qonuniyat va tamoyillarga qiziqishga o'tadilar. So'nggi yillarda psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bilimlarni o'zlashtirish usullariga qiziqish boshlang'ich maktab yoshining o'rtalarida paydo bo'lishi mumkin. O'z-o'zini tarbiyalash motivlari boshlang'ich maktab yoshida ham paydo bo'ladi, lekin ular eng oddiy shaklda - qo'shimcha bilim manbalariga qiziqish, vaqti-vaqti bilan qo'shimcha kitoblarni o'qishda namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy motivlar bola birinchi sinfga kelgan ta'limning ijtimoiy ahamiyatini umumiy ajratilmagan tushunishdan, o'qish zarurati sabablarini chuqurroq anglashgacha, "o'zi uchun" o'rganishning ma'nosini tushunishgacha rivojlanadi, bu esa ijtimoiy motivlarni yanada samaraliroq qiladi. Bu yoshdagi pozitsion ijtimoiy motivlar bolaning asosan o'qituvchining roziligini olish istagi bilan ifodalanadi. Kichik maktab o'quvchisining o'qituvchiga munosabati odatda do'stona va ishonchli, garchi u yomon baho olganidan xafa bo'lsa ham. Tengdoshlar guruhida ma'lum bir o'rinni egallash istagi, o'rtoqlarning fikriga yo'naltirilganlik allaqachon mavjud. Kollektiv mehnat motivlari kichik maktab o'quvchilarida keng tarqalgan, ammo hozirgacha ularning eng umumiy va sodda ko'rinishida.

V. A. Suxomlinskiy boshlang'ich sinflarda o'qishga bo'lgan qiziqishning susayishi, bolaning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini, uning o'z qobiliyatiga bo'lgan ishonchini susaytirishiga sabab sifatida o'qituvchining yomon baholarni suiste'mol qilishini ko'rsatdi. Boshlang'ich maktab yoshidagi maqsadni belgilash o'quvchining quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- o'qituvchi tomonidan qo'yilgan maqsadlarni qabul qilishga tayyor (kichik sinf o'quvchisining o'z xulq-atvorini o'qituvchining maqsad va vazifalariga bo'ysundira olish qobiliyati sinfdan-sinfga oshib boradi, buni maktabda xulq-atvor qoidalarini, sinfdagi vazifalarni bajarishdan dalolat beradi);
- darsda ham, o'z vaqtini mustaqil tashkil qilishda ham (uyga vazifa jadvalini saqlagan holda) maqsadlarning ahamiyati va ketma-ketligini aniqlashni o'rganadi;

- o'qituvchi qo'ygan maqsadga erishish yo'lidagi oraliq maqsadlar tizimini allaqachon mustaqil ravishda belgilay oladi, masalan, muammoni hal qilish bosqichlarini nomlay oladi, shuningdek, ushbu oraliq maqsadlarga erishish vositalarini aniqlaydi.

Shunday qilib, boshlang'ich maktab yoshidagi motivatsion soha sezilarli darajada qayta tuzilgan: maktabgacha yoshdagi bolaning umumiy kognitiv va ijtimoiy yo'nalishi "maktab o'quvchisi pozitsiyasida" aniqlangan - maktabga borish istagi, keyin bu pozitsiya qondiriladi va yangi munosabat turi - ta'lim va kognitiv motivlar va ijtimoiy motivlarning yanada etuk shakllari bilan almashtirilishi kerak. Boshlang'ich maktab yoshining oxiriga kelib, o'quvchilarda ta'limiy va kognitiv motivni - nafaqat yangi bilimlarga va hatto umumiy qonuniyatlarga emas, balki yangi bilimlarni olish usullariga qiziqishni shakllantirish mutlaqo zarur. Ushbu motivni rivojlantirish o'quvchini o'rta maktabga o'tishga tayyorlash uchun zarurdir. Ushbu yangi motivatsiya darajalarini shakllantirish ushbu yoshda o'qishga ijobiy munosabatni rivojlantirish uchun muhim zaxiradir.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Z. T. Ntshanova Taraqqiyot psixologiyasi va differensial psixologiya /darslik/. - Toshkent: «Innovatsiya-Ziyo», 2020, 418 bet.
2. А.А. Владимировна, К.А Сергеевна, Ф. Т Егоровна **“Особенности развития мотивации детей младшего школьного возраста”** [Педагогические науки\ Журнал: «Евразийский Научный Журнал №12 2016»](#)
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология .-М., 1991.(Психология и учитель: С.358-372).
4. Davletshin M. G. va boshqalar “Yosh davrlar va pedagogik psixologiya” T.TDPU. 2009.
5. Davletshin M. G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. “Pedagogika va psixologiya” (ilmiy ommabop seriya). T., Nizomiy nashr at TDPU, 1999/1.
6. Abdulxamidova, M. (2025). KICHIK MAKTAB YOSHIDA O 'QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Молодые ученые*, 3(12), 61-63.